

BAHTİYAR VAHAPZADE'DE SORU İŞARETLERİ

Esratur KARACENGEL*

ÖZET

İnsan yaşamında önem arz eden soru, bireyin varlığı ve var olanı bilme merakının eseridir. Tüm soru işaretleri çözümlenemeyen gizlerin ve sorunların neticesinde ortaya çıkar. Bahtiyar Vahapzade'nin hayatı ele alış biçimi de iç benliğine ve kolektif bilinç yitimine yönelttiği soruları aydınlığa çıkarmaktadır. İç benliğe sorulan sorular hayatı anlamlandırma ve varolma çabasının ürünüdür. Kolektif bilinç yitimi ise ait olunan vatani vatansızlaştırmaya, dini yok etmeye, esarete; kısaca yabancılaşmaya neden olur. Şair bütün bu olup bitenleri şiirleştirirken sorgulama yolunu seçer. Sorgular soru işaretleriyle okuru/alıcıyı düşündürmeye sevk eder.

Varolanı zıtlıklarıyla ele alan şairin iç benliğini ve buradan hareketle kolektif bilinci/toplumu ele alış biçimi, arayış ve çözümlenme çabasıyla soru işaretlerine dönüşür.

Bu çalışmada, varolanı zıtlıklarıyla ele alan şairin iç benliğinin ve buradan hareketle kolektif bilinci/toplumu ele alış biçiminin, arayış ve çözümlenme çabasının sorgulaması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç ben, varoluş, kolektif bilinç, yozlaşma.

THE QUESTION MARKS AT BAHTİYAR VAHAPZADE

ABSTRACT

The question which is of great importance in human life is the work of the individual's entity and his curiosity of knowing the existing. All the questions emerge as a result of the problems and the secrets that remain unsolved. Bahtiyar Vahapzade's way of handling with the life also illuminates the questions that are directed to inner self and collective loss of consciousness. The questions being directed to inner self are the product of making the life meaningful and the effort of existing. On the other hand, the collective loss of consciousness causes to destroy both the country and the religion and to the slavery. In short, it causes to being alineated. The poet prefers questioning while composing what is going on as a poem. Inquiries make the reader/ the recipient think with the questions marks.

In this study, the inner self of the poet who handles existing with its contrasts, and thus, the way of handling the collective consciousness

---

* KTÜ Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Ed. Böl. Yeni Türk Ed. ABD Yüksek Lisans Öğr. El-mek: esranur_karacengel@hotmail.com

/ community, the questioning of the effort of searching and resolution has been dealt with.

Key words: Inner self, existence, collective consciousness, degeneracy

Sorunun anlamsal işlevi

Soru, bireyin var olanı ya da bilinmeyi arama ve anlamlandırma eğiliminin sonucudur. Aranılan şey bütünü bilinmezlik arz etmez. Bireyde var olana dair bilişsel, duyuşsal bir ön bilgi mevcuttur. Bu bilgi, zihinsel sorgulama sürecinin başlaması için gerekli olan şeydir. Eksik kalan yön, bireyin konu hakkında düşünmesini, duygulanmasını, iç gözlem yapmasını, kısaca iç iletişimini harekete geçirir. Çözümlemeyen şeyler/zihinsel şemanın oluşturulamaması iç gözlemi dışa yönlendirir. Bu durum bireyi, herhangi bir fenomeni araştırmaya ve incelemeye iter ve birey sorulara cevap bulmaya çalışır.

İnsan soru sorarak bilinçsiz yaşamdan sıyrılır, bireyleşme/kendilik ve sosyalleşme yolunda büyük bir adım atar. Bir başka deyişle kendi benliğinin, çevresinin ve diğer insanların farkına varır. Farkına varma “bilinç alanının genişlemesini”(Dökmen 2009, s.104) sağlar. Birey soruyla; “1.Dış dünyanın –nesnelerin, olayların, canlıların- farkına varabilir./ 2.Kendi iç dünyasının –fizyolojik tepkilerinin, duygularının, düşüncelerinin, isteklerinin- farkına varabilir./ 3.Diğer insanların (ötekilerin) iç dünyalarının farkına varabilir yani onlarla empati kurabilir./ 4.Evrendeki bütünlüğün farkına varabilir.” (Dökmen 2009, 105) Bedenindeki ben’i ile evrendeki ben’ini sorgulayan birey, yaşamına anlam verir. Anlam veremediği noktalarda tekrar sorgulamaya geçer. Hayata dair yeni bilgileri öğrenmek ve bunları içselleştirmek yaşamın sonuna kadar sürer; çünkü evren geniş ve sonsuzdur. Soru, bu özellikleriyle bilimin ve felsefenin de temel çıkış noktası olur. Dolayısıyla öğrenmenin ve öğretmenin kaynağı haline gelir.

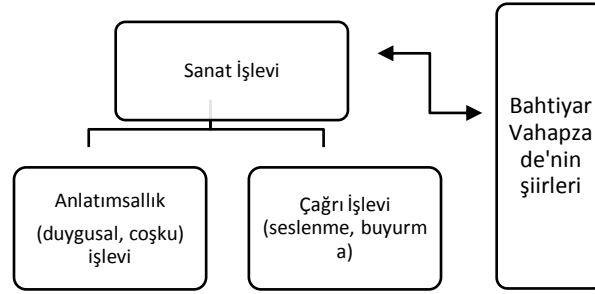
Günlük hayatta ele alındığında soru, bireyler arasındaki iletişimi başlatan vasıtaadır. Bu iletişimde, çok çeşitli duygu değerlerini bünyesinde barındıran “Soru cümlelerinin anlam özelliklerini sınırlama olanağı yoktur.” (Dizdaroğlu 1976, 305) Sorunun gerçek anlamı dışında, retorik ve vurgu amaçlı kullanılması anlamın genişlemesine yol açar. Bu anlamları şöyle sıralayabiliriz: Açıklama, anlamama, cevaplama, çözümleme, karşılaştırma, pekiştirme, vurgulama, hatırlatma, doğrulatma, yeterlilik, seçenek sunma, önerme, danışma, kanıtlama, sorgulama, eleştirme, denetleme, uyarma, tehdit, suçlama, tasdik ve ikna etme, yerme, aşağılama, alay etme, azarlama, hayıflanma, yakınma, pişmanlık, öfkelenme, reddetme, yalanlama, korkutma, suçlama, olasılık, olanaksızlık, tahammülsüzlük, üstünlük, haklılık, meydan okuma, kınama, küçük görme, umursamama, inanmama, bilmezlikten gelme, özendirme, öğüt verme, beğenme, sevme, acıma, üzülme, kaygı, övme, abartma, şaşma, meraklanma, özlem duyma, çaresizlik, ikilemde kalma, kaygı, teselli, sezgi, beklenti, kırgınlık, istek, şüphe, ihtimal, naziklik, hal hatır sorma, rica etme, buyurma vb. (Karademir 2010, 404) Görüldüğü gibi, temel işlevi öğrenmek ve öğretmek olan sorular-bu işlevi dışında- farklı tümcelere değişik anlamlar katar. Kimi zaman yanıt bekleyen/beklemeyen sorular; bireyi düşündürmeyi, onun hem iç dünyasının hem de çevresinin farkına varmasını sağlarken, kimi zaman da araştırmaya iter ya da çıkmaza sürükler. Yaşamı anlamlandırmak ne çeşit olursa olsun bu soruların aydınlığa kavuşmasıyla gerçekleşir.

Şiir dilinde sorunun işlevselliği

Sözlü iletişimde düşünce aktarımı parçalarüstü birimlerle -vurgu, tonlama, süre, ölçü ve durak- ile kolaylaşırken yazılı iletişimde kâğıt üstünde kısıtlanır. Yazılı anlatımda iletilmek istenen

mesajı sözlü anlatıma yaklaştırmak içinse noktalama işaretleri kullanılır. Şair duygu ve düşüncelerini aktarırken sözcükleri ve noktalamayı dize içinde göndergesel işlevine göre sıralar. Gösterilen/anlam bu işlevin ardında saklıdır: “gönderge geri plana çekilir, daha doğrusu, bir ruhsal durumun, bir coşkunun, kısacası, bir yaşantının dinleyen özneye iletilmesine taşıyıcılık eder.”(Günay 2003, 364) Şiirdeki gösterge ve gösteren okurunu nereye yönlendiriyorsa şiir orada anlam kazanır. Okur için şiirin göndergesi, birebir algıya, hayal gücüne, yaşanmışlıklara ve kültüre-ön okumalara- bağlıdır. Bunun sonucunda yeniden şekillenen şiir, birden çok anlamı içerir. Şiirsel anlamın çıkarımı sadece metin içindeki sözcüklere bağlı değildir; anlam metnin bütünlüğü içinde ele alınmalıdır. Şiirin biçimi; dizeler ve dağılımı, asonans/aliterasyon, ritim, uyak ve redifler; noktalama işaretleri de anlam çözümlemesiyle iç içedir.

Sözcük anlamlarını, noktalama işaretlerini alışılmış kalıplarla ya da alışılmışın dışında kullanan ve yeniden şekillendiren şair, şiirinde okurun daha önce tanık olduğu fakat fark edemediği hayatı sunar. Fark edilemeyen gerçeklik, şairin metinde yarattığı ben/biz'den hareketle okura yönelttiği/onun zihninde oluşturduğu sorularla ortaya çıkar. Metin bağlamındaki soru tümceleri okuru etkilemek, dikkat çekmek için oluşturulan “gönderen ve anlatımsallık (duygusal, coşku) işlevine, gönderilen ve çağrı (buyurma, seslenme) işlevine, bildiri ve sanat işlevine (şiirsellik, yananlamsal, sözdizimsel ya da estetik)” (Günay 2003, 349-362) aracılık eder:

Bahtiyar Vahapzade şiirlerinde iç benliğine ve bundan hareketle dış gerçekliğe ve topluma yönelttiği sorularla, yukarıda bahsedilen işlevlerin her birini kullanır. Kendisiyle ve okurla bir bakıma metinle diyalog halinde olan şair, iç ve dış gerçekliğin ruhunda yarattıklarını sorularla şiirleştirir. Onun sanat işleviyle oluşturulmuş şiirleri “bir ruhsal durum, bir hüznün, coşku ya da bir başka yaşam biçimini” (Günay 2003, 362) içerir. Böylece şiiri konuşma diline yaklaştıran, anlatımın etkili ve kalıcı olmasını sağlar. Konuşma dilindeki tonlama ve vurguyu; şiirde kısa, eksilteli, devrik cümlelerle; tümce, sözcük tekrarlarıyla; soru ve hitap cümleleri ile oluşturur. Vahapzade'nin şiirlerinde kullandığı soru işaretleri, bürünsel (dil dışı) özelliklere de hizmet eder. Onun düşüncelerini ve duygularını aktarmada en etkili yöntemi sorularla iç benliğine, bireye ve topluma seslenmesidir. Bu sesleniş sanat işlevi çerçevesindedir. Ayrıca anlatımsallık ve çağrı işlevine de eşlik eder.

Şair şiirlerinde ya kendini anlatır ya okuru etkilemek için ona çağrıda bulunur ya da bunların tümünü harmanlayarak sunar. Fakat şiirleri hangi işleve sahip olursa olsun; asıl önemli olan okurun metinde görmek istediği şeydir. Metnin sanat işlevi ancak bu şekilde ortaya çıkar. Okur, metinle diyaloga geçtiğinde ister istemez şairin dünyasıyla karşılaşır ve onunla da diyaloga geçer. Bu nedenle Vahapzade'nin şiirlerindeki sorular yalnızca şairin kendine sordukları değil okuru da düşündürdüğü hedefler haline dönüşür. Şair, sözbilimsel açıdan soruları dizelere bilinçli bir şekilde yerleştirir ve dizelerde çeşitli anlamsal, sözdizimsel vs. sapsmalarla da soru işaretlerini kullanır.

Bahtiyar Vahapzade'nin Soru İşaretleri

“Sualdir her günün, her anın özü.

Yalnız bizimçin mi?

Ezelden- ebedden

Soruyla başlanmış dünyanın özü.

Soruyla başlamış dünya, bu haktır”

B. Vahapzade

Hayatı yaşanabilir kılmanın en kolay yolu soru sormaktır. Sorular düşüncelerden elde edilen çıkarımların ya da düşünce çıkmazlarının eseridir. Düşünmek ve soru sormak, analitik bir düzlemde neden sonuç ilişkisiyle çıkarım yapmayı sağlar. Bulunulan dünyayı anlamlandırmaya ve içselleştirmeye yardımcı olan sorular bebeklik döneminde başlar ve nitelik değiştirerek yaşam boyu sürer. Bireysel ve sosyal iletişimdeki bu süreç, psikolojik ve sosyal anlamda tamamlanmaya/gelişmeye yardımcı olur. Bahtiyar Vahapzade, bu gelişimi yaşayan insanlardan biridir. Fakat onun doğaya ve insanlığa bakışı, ona her insanda olmayan bir özelliği, şairliği kazandırır. Şair ruhunun kökeni, küçüklüğündeki sonsuz hayal gücüne dayanır ve sonraları bu hayal gücü giderek hayat ve zaman hakkında duyumsanan ve heyecanlanılan dış gerçekliğin düşüncelerine dönüşür. Çünkü şairin yaşam hedefi her insanda olduğu gibi gelişip değişmektedir. Vahapzade'deki bu yaratıcı güç, yaşam hedefini şekillendirir ve onu yazmaya yönlendirir. Onun bu hedefleri hayata ait sorularının artmasına sebep olurken ona daha gerçekçi yaklaşmasını kolaylaştırır. Sosyal ilgi ve algıları da bu güç tarafından harekete geçirilir. Şairin kişiliğine etki eden sadece bu güç değildir. Kalıtsal ve çevresel etmenler de onu etkiler. Vahapzade, iletişime geçtiği iç benliğiyle ve toplumla bu yönden etkileşim içindedir. Gözlemediği çevreyi kendi ilgi sınırları içinde yorumlamaya çalışır; benliğini oluşturmak, korumak amacıyla ve onun bütünlüğünü –ben'in yaratıcı gücünü- sağlamada iç konuşmalara başvurur. Burada kendine sorular yönelterek yaşam hedefini belirler; bu hedef hayatın her döneminde değişir ve gelişir:

“Değişiriz ölenecen (ölene dek),

Ne sen sensin, ne de ben ben.”

(Soru İşaretleri 2002, 102)

Vahapzade, hayatı boyunca yaşadıklarını sorgular ve bu sorgulamada karşılaştığı güçlüklerle çözüm arayışı içinde olur. İnsana ve dünyaya varoluş penceresinden bakan şair, öz-farkındalığını arttırmak ve diğer insanlara farkındalık kazandırmak için şiirlerinde soru cümleleri kullanır. Dünyanın ve bireyin varoluşunun ardındaki sırrın çözümü “Nedir?” sorusunun etrafında şekillenir: “Menim gördüğüm gerçek dünyadan başka benim göremediğim ayrı bir dünya, sırlı ve sihirli bir alem mevcuttur. “Nedir bu ayrı dünya, sırlı sihirli alem?” Çocukluğumdan bugüne kadar daima bana sır olan bu dünya hakkında düşündüm, şimdi de düşünüyorum. Bu düşünce, bu hayal, şuurumuzda izler açıyor, bizi meçhuller dünyasına aparıyor... Var olsun bizi malumlardan meçhullere, gerçek dünyadan efsanevi alemlere uçuran, “nedir?” sorusunun arkasından apararak kanatlı hayaller! “Nedir?” sorusundan doğan düşünce kolumdan tutup beni idrak basamakları ile yükseltmiş, aynı soru sonraları mısralara dönüşmüştür.” (Vahapzade 2000, 38) Bazen bu yapıcı soru varoluş sorununa dönüşerek onu çıkmaza sokar ya da topluma yönlendirilerek kolektif bilinç kaybına, yozlaşmaya isyan niteliğini alır. İç dünyasını birebir yansıtan şiirlerinde insanlığın ortak kaygısı olan ontolojik anksiyete ve varolamamanın/ontolojik suçun yabancılaşmaya sevk ettiği insan ve onun bünyesinde toplum konu edinilir. Ayrıca şair, bu şiirlerinde zihninde çarpışan zıt fikirlerin sözcülüğünü yapar: “sanatkârlığım süresince insanın içinde baş kaldıran ikiliği, dahili

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012*

çekişmeleri ve zıddiyetleri göstermeğe çok meyilli oldum. Ben özellikle manzume ve dram eserlerimde kahramanın birisiyle mücadelesini değil, onun kendi içinde baş kaldıran duygu ve fikirlerin çatışmasını göstermeyi elzem sayıyorum. Bana göre Othello da, İago da insanın kendi içindedir.” (Vahapzade 2000, 25) Vahapzade, içe dönük mücadelenin bireyden açılımlanarak topluma yansıtıldığının ve her mücadelenin önce bireyin ben'inde başladığının farkındadır. Şairin hayata ve sanata bakışı zıtlıkların içindeki bireyin varoluşunu aydınlığa çıkarmaktır. Buradan yola çıkarak Bahtiyar Vahapzade'nin şiirlerindeki soruları konularına göre şöyle sınıflandırılabilir:

- 1- Varoluşu ve varolmanın farkındalığını sorgulama
- 2- Kolektif bilinci ve kolektif bilinç yitimini sorgulama

Bu sınıflama bireyden topluma açılır. İçsel yaşantının çatışmaları sonucu hayatı olumlayan/olumsuzlayan birey, varlığın ve varolmanın farkındalığını kazanır: Kendine ve çevreye gerçekçi gözlerle bakar. Kolektif bilincin uzantısı olan bilinç dışı da bu içsel yaşantının ögesidir. Bilişsel ve ruhsal anlamda varolamayan bireylerin oluşturduğu toplumlar kolektif bilinç yitiminin esareti altında yok olmaya mahkûmdur.

1- Varoluşu ve Varolmanın Farkındalığını Sorgulama

Varoluşçu psikolojiye göre bireyin algısıyla varolan dünya yine onun bakışıyla anlam kazanır. Evrenle fiziksel ve ruhsal bir bütünlük oluşturan bireyin varoluş algısı “*dasein/ burada olmak*” kavramıyla ifade edilir. (May 1994, 25; aktaran İnanç, Yerlikaya, 2008, 332) Algılar geliştikçe bireyin varlığını tanımlaması da bir o kadar kolay olur. Burada olma; hem evrende bulunmanın hem de benliğin farkındalığıdır. İnsanın dünyayı algılama, anlama ve buna uyum sağlayabilmesi için öncelikle kendi iç yaşantısıyla ben'inin uyum içinde olması gerekir. Başka bir deyişle dünyanın ve dünyadaki varlığın farkına varılabilmesi için önce ben'lik keşfedilmelidir. Benlik algısının temelini bireyin öz ben'i oluşturur. Çevreyle etkileşim içinde bulunan ve genetik özellik gösteren öz ben, benlik algısının gelişimine kaynaklık eder. “Kişinin kendi ile ilgili bir imaj ya da resmini ifade eden” (Coleman 1969, 62; aktaran Bayat 2003, 1) benlik algısı sayesinde birey duygu, düşünce, inanç ve eylemlerini meydana getirir. Onda kişiliğin farklı yönlerine ait birden çok benlik mevcuttur; ruhsal ve fiziksel olarak birey dünyada tutunabilmek için buna gereksinim duyar. Kompleks bir yapı oluşturan düşünce sistemi ve duygular bu benliklere özgüdür. Böylelikle, iç konuşmalarda farklı benlik yapılarının/alt kimliklerin ortaya çıktığı görülür. Algılarının bütününe farkında olan birey alt kimliklerinden gelen seslerin sorularına cevap vererek kendinin farkına varır ya da cevap veremez; ben'lik kaygısı yaşar. Hayatı boyunca kim olduğuna anlam vermeye çalışan Vahapzade de varlığının başlangıcını ve sonsuzluğunu, zaman ve mekân içindeki yerini, amacını; inanç ve düşünce sisteminin eşliğinde sorgular:

“Ben kimim? Bu suali

Ben her doğum günümde,

Öz özüme vermişim.

Cevap bulabilmeyip,

Şu sualin önünde,

Başımı indirmişim.

Ben kimim?

Bilmem neyim neciyim?

Aşkım, dileklerim ne?

Turkish Studies

Niçin geldim, dünyaya?

Bu dünyada yerim ne?

Hiç sağken de bilmem.

Ölüyüm ya diriyim.

Evvelini, sonunu,

Anlamayan en sade,

Kişilerden biriyim.” (Soru İşareti 2002, 78)

Vahapzade'nin “Ben kimim?” sorusu, kendi varlığını bir kimliğe dayandırarak açıklama ve varoluşunu anlamlı kılma eğiliminden kaynaklanır. O, bilinçsiz yaşamdan ayrılmanın yolunu sorularla bilinç alanının derinliklerine inmekte bulur. Bireyselleşmenin ve bireyin dünyadaki beden'inin farkına varması bilinç alanının keşfiyle gerçekleşir. Bilişsel ve duyuşsal her şeyi isimlendirmek dünyada varolamayı fark etmekle mümkündür. Şair, “Ben kimim?” sorusuna yanıt bulduğunda düşünceler ve davranışlar anlam kazanır ve kendi gerçekliğini özümser. Fakat buna tam olarak yanıt veremediğinde alt benliklerinin ve bilinçaltının ona yabancı olmasından yakınır:

“Bellidir, görünmez içim her göze

Alem habersizdir çektiklerimden.

Ruhumda, duygumda her gün bir taze

Kıta'yı keşfeden bir seyyahım ben.

Bulduğum kıt'ada yer zolak zolak

Çayırlar, çemenler, dereler, dağlar.

Toprağın üstünü görürüm, ancak

Toprağın altından ne haberim var? ”

(Soru İşaretleri 2002, 163)

‘Ben kimim?’ ya da ‘O nedir?’ gibi sorular şairi ne’lik ve gerçeklik kavramlarını kısaca varlığın özelliğini incelemeye sevk eder. İç ve dış dünyanın fark edilmesi kısaca *bilinç alanının genişlemesi* (Dökmen 2009, 110) için buna ihtiyaç vardır. Dış dünyayla yüz yüze gelen birey, ne’lik kavramıyla karşılaşır. Zihindeki dış dünya tanımıyla gerçek dünyanın bağlantılı olması varlığın ne’liğini ve gerçekliğini onaylar. Birey zihninde oluşturduğu nesnelere ve canlıların dış dünyada yansımalarını göremeyince bu kavramlar gerçekliğini yitirir; fakat zihinde bunlara ilişkin oluşturulan yapı aynı kalır. Başka bir deyişle kavramların zihinde taşıdığı anlam ne’liği oluştururken gerçeklik bu kavramların dış dünyadaki somut özellikleridir. Dolayısıyla bir varlığın gerçekliği algılanmadığında ne’liği de zihinde tam olarak oluşmaz:

“Nedir yürekteki bu gizli sancı?

Şu yerde derk ettim, sen nedin, Allah?”

(Gurub Düşünceleri 1995, 11)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Benliğin ve dünyanın sırrı şairi mutlak/zorunlu varlık olan Allah'a yönelir. Kendi özünden yola çıkan Vahapzade, varlığın esrarı karşısında çıkmaza düşer. Çünkü mutlak varlığın somut hali akıl ile çıkarsanamaz; O'nun varoluşu yalnızca zihindedir. Allah, evrenin varlığının nedenidir ve O'nun varlığının bir nedeni yoktur. "Nedeni olmayan neden" (Cevizci 2002, 740) olarak adlandırılan Allah'ın iradesi, şairi düşündürür ve çözümleyemediği sırlar onu ontolojik kaygıya sürükler. O, mutlak varlığı/ Allah'ı anlayamadığı için ben'ini ve bedenini de algılayamaz, boşluğa duygusuna kapılır: Yüreğinin sancısını dindirecek ve onu benlik bilincine ulaştıracak olan kutsal varlığı arar.

"O, göğe soruyor: -Şimdi ben kimim?

O, yere soruyor: -Şimdi ben kimim?

Kaderin hükmüne deyip teslimim,

Kadere soruyor: -Şimdi ben kimim?

(...)

Alıp takâdını onu kahreden

Zayıf vücudunu tarumar eden

Zamana soruyor: -şimdi ben neyim?

Gümâna soruyor: -şimdi ben neyim?

Ben ki yaşamıştım, varolan yitmez.

Varolan o geçmiş nere gitti bes?

Böylece gün be gün artar suali

Sualmiş insanın tercüme-yhali." (Soru İşareti 2002, 122-123)

Gün be gün artan cevapsız sorular nedeniyle şair dünyadaki yerini anlamlandıramaz. Benliğin uğradığı duraklar olarak adlandırabileceğimiz anlık ya da süreklilik arz eden boşluk duygusu onu derinden sarsar. Uzaklaştığı dünyanın doğrularından kendine pay çıkaramayan şair, öz benliğinin düştüğü duruma kaygılanarak onu kurtaracak sığınaklar arar. Bir başka deyişle yaşam hedefi sekteye uğrayan benlik, dünya ile olan bütünlüğünü yitirir; varoluş kaygısına kapılır ve kendini gerçekleştirilmemenin sancısını yaşar. Zaman, mekân ve çevre bu sancının içinde kaybolur:

"Kendimi aradım, hey aradım ben.

Bulamadım, ahır bezdim özümnden

Ben sel suyum mu ki çağlayıp akam

Ben ateş miyim ki yandırıp yakam?

Kendimi beyhude aramışmışım...

Velhasıl var iken ben hiç yokmuşum.

Var iken yokamsa...

tabiyatımdan

Olmayan bir şeyi nasıl bulam ben?" (Soru İşareti 2002, 50)

Ölümlle sınırlı yaşama anlam katamayan şair ontolojik anksiyeteye yakalanır. Bunun sonucunda boşluk duygusuna kapılır ve bu da onu hiç'lik kavramına iter. Var olma bilincinden uzaklaşan Vahapzade'nin gerçeklik algısı/inancı kaybolur; şair, yalnızlığa ve karamsarlığa sürüklenir. Dünyaya gelişin bireyin elinde olmaması ve yaşamak zorunda olunan dünya düzeni onu seçim yapmaya zorlar. Ya seçim yapılarak varlık bilincine varılır ya da sorumluluktan kaçılarak yaşamın amacı ve tutarlılığını oluşturan kendilik farkındalığı yok edilir. Bu nedenle de varlığın gerçekliğine şüpheyle yaklaşılır:

*"Gökteki renkleri okuyabilmek,
Bize Allah payı- bir inanç gerek!*

Allah'tan o payı enam isterim.

Şüpheden sıyrılan inam isterim.

Ey Kadir Allah'ım! inanç ver bana

Renkteki hikmeti derkettir bana." (Soru İşaretleri 2002, 108)

Dünyada somut varlığını görebilen insan aynı gözlerle dünya üzerindeki varlıkları da görebilir. Fakat boşluk duygusuyla görüntünün ardındaki gerçekliği keşfetmekte aciz kalır. Bu nedenle şair; kendini tanımak için geçmişe, şimdiye ve geleceğe yönelik sorular sorar. Fakat dünyadaki varlığının öncesini ve ölümden sonrasını bilemez. Görebilmek için inanç gereklidir. İnanç; insanı kutsal varlıkla, mekânın ve zamanının anlam kazandığı varoluş gerçekliğiyle birleştirir. İnanç şüpheden sıyrılmadan varoluş, gerçekliğini koruyamaz.

"Ben kimim, ben neyim, maksadım nedir?"

Bildim ilk haddimi, son haddim nedir?

Ne idim ilahi, cevherden evvel?

Buradayım, nerdeydim bu yerden evvel?

(..)

İlahi! Sen bizi hür yaratmışsın.

Hürriyet içinde niçin insanı

Kendi kendine sır yaratmışsın?"

(Soru İşaretleri 2002, 105-107)

Dünyada özgür olan birey kendini gerçekleştirmek zorundadır ve ancak bu şekilde ruhunun evini inşa eder; bedeniyle ve evrenle uyum sağlar. Bu inşa mutlak varlıkla temellendirildiğinde sağlamlaşır. Fakat birey bazen inancıyla kendine sır olan dünyanın arasındaki boşluğa düşer ve kendi sırrını çözmede zorluk çeker. Boşluktaki insan, hür yaratıldıysa hâlâ neden kendini algılayamadığını bilmeye çalışır. İç konuşma yoluyla Allah'a yöneltilen sorular, bir taraftan sorumluluktan kaçışın bir taraftan da hayata tutunma isteğinin ifadesidir. Kişilik bütünlüğünü sarsan bu ikircikli hal, iç çatışmayı beraberinde getirir. Varoluşun anlam ve amacına ulaşmak için bireyin fiziksel ve ruhsal potansiyelini, algıladığı değerler doğrultusunda harcamasını gerekir. Bahtiyar Vahapzade de varoluşun bilincine erişebilmek; Allah'a karşı ne kadar büyük bir sorumluluk içinde olduğunu görmek ve bu sorumluluk doğrultusunda yaşamını yönetmek ister.

Turkish Studies

Var olan inancını sorgulayarak onu diriltmeye ve sağlamlaştırmaya çalışır; fakat çoğu kez boşluk duygusuna yakalanır. Buna rağmen o, sırların içinde çektiği derdi kendine rehber edinir ve düştüğü boşluk duygusunu, dertleri özü olarak benimser:

*“Kaybederim kendimi hoş demlerin içinde
Ben bulurum kendimi elemelerin içinde
(..)
Halim, günüm, durumum değiştikçe anbean
Dem çekende kargayım, dert çekende bülbülüm.
(..)
Gam çekende özümüm, dem çekende özgesi.*

*Bin yıldır milyon yıldır,
Gam yüreği yüceltir, dem yüreği küçültür
Siz ey benim dertlerim, gamlarım, fikirlerim
Ey beni benleştiren benim gönül sırlarım.
Benden uzaklaşmayın
Dolun, ama taşmayın.
Siz benim ruhumsunuz, deyin, sizsiz neyim ben?
Sizdeyim, sizdeyim ben.
Gelin, yalnız sizinle tepeden turnağa dek
Duyan bir yüreğim ben,
Kederim ben, ahım ben,
Dünya azaplarına fitratımdan şahım ben.
Cism değil, ruhum ben.”*

(Soru İşareti 2002, 116)

Dünyanın ve ben'in gerçekliği ve gereksizliği fikri karşısında düşülen boşluk, herhangi bir amaca bağlanıldığında yok edilir ve birey kendini ve dünyayı anlamlı bir bütün olarak görebilir. Vahapzade bunun farkındadır ama bu farkındalık hep aynı düzeyde kalmaz; bazen yok olma derecesine kadar varırken bazen de zirveye çıkar. Varlığın bünyesindeki öz-ben'in ve alt-ben'liklerin farkına varmak; varoluşu duyuların bir parçası olmak yerine bir bütün olarak düşünmek; mekâna ve zamana anlam katmak bireyin yaşama dair farkındalığını arttırırken sorumluluk duygusunu da uyandırır:

*“Usanıp, yorulup yaşamaktansa,
Bin defa iyidir pek erken ölmek!
Dünyaya yük olup yaşamaktansa,
Dünyanın yükünü çekerken ölmek!
Hayat benim olsun,*

Turkish Studies

O, kul, ben hakim.

*Zirveye yücelsin hayatın yolu.
Ölümden korkmayan söyle kimdir, kim?
Anlamsız yaşamak ondan korkulu!
Yaşamak hevesim beni yüceltir,
Bir zevk duyduğumda emellerimden.”*

(Gurub Düşünceleri 1995, 14)

“Yaşamak hevesi”, hayattan ne istediğini bilmekle ve değerler oluşturarak onlara tutunmakla ortaya çıkar. Aksi takdirde varlık yaşadığı kadar yok olur; kendini gereksiz hisseder. Dünyada gerekliliğini kaybeden birey için ömür hiç bitmeyen bir işkencedir. Fakat varlığını gerekli gören ve ölümsüz olmadığını bilen birey için vakit kısadır. O hayatı ele geçen bir fırsat olarak değerlendirmeyi ve onun bir gün sona ereceğini de bilir:

*“Gerekli sınırlar dünyada seni,
Birce göz kırpmada geçiyor yıllar
Öyle ki, kaybettin gerekliliğini,
Ömür de uzuyor sonsuza kadar.”*

(Gurub Düşünceleri 1995, 14)

Yaşama dair emellerin bitmesi ve bundan dolayı varlığı algılayamama şairi tekrar boşluğa düşürür. Geçmiş yaşamı tam anlamıyla değerlendirememenin sıkıntısı çekilirken hayata dair isteklerin yokluğu onu, hem toplumdan hem de kendi gerçekliğinden uzaklaştırır:

*“Kuvvetimi yitirip ben kendimi danmışım
Ömrü günü harcıyıp, şan şöhret kazanmışım.
Şimdi şan şöhretimden nârazıyım yoksa ben?
Meğer bu değil miydi geceleri eriten
Gündüzleri öğüten zahmetimin meramı?
Meğer kazanmadım mı bu adın hesabına
Bu günkü ihtiramı?
(...)
Her şey benim gözümde şimdi başka renk alıp.
Tanıdığım bu dünya benim için kocalıp.
Şimdi kendi içimde batıp unutulmuşum,
Artık kendim için de ben gereksiz olmuşum.”*

(Soru İşareti 2002, 165)

Vahapzade yaşamını anlamlı kılamamanın kaygısını yaşar ve kendini sorgular. Yaşam hedefini oluşturan sorular varoluş kaygısının ürünüdür ve cevaplar çoğu kez sağlıklı bir varoluş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012*

algısına çıkamaz. “Bir insanın, kendisine ve dünyaya ait geçmişi esef etmeden kabul etmesi, şu an gerekli seçimler yapması ve bunları eyleme dönüştürmesi ve bu seçimlerin- eylemlerin sorumluluğunu alması, sağlıklı ve üst düzeyde bir varolma şeklidir.”(Dökmen 2009, 169). Bireyin geçmişinden ve bugünkü halinden hoşnutsuzluğu kendisini/öz-ben’ini tam olarak fark edemeyişinden kaynaklanır. Değiştirilemeyecek şeyleri kabulü “*kendi içinde batıp unutulma*” yerine bireyde “*iç özgürlüğü*” (Dökmen 2009, 171) sağlar. İç özgürlük, gerçek duyguların keşfi ile bireyin hayata tutunma çabasıdır. Hayatı sağlıklı bir şekilde devam ettirmek, iç özgürlüğün düşünceyi olumlu seçime ve eyleme dönüştürmesiyle gerçekleşir. Aksi takdirde öz-ben’ine uygun eylemlerde bulunamayan –otantik yaşamayan- birey hem kendiyile hem de çevresiyle iletişimi koparır; varolma çabası da azalır.

2-Kolektif Bilinci ve Kolektif Bilinç Yitimini Sorgulama

Bilinç kendini sağlıklı bir şekilde algılama, tanıma ve varolunan çevreyle ilişki kurma gereksinimiyle ortaya çıkar. İnsanlık varolduğundan beri kendini kavramaya ve gerçekleştirmeye yönelik ihtiyaçlara sahiptir. Bu ihtiyaçlar bireyin hem kendiyile hem de diğer insanlarla ve doğayla uyumunu sağlar. Başka bir deyişle bireysel ve kolektif bilinci/kimliği oluşturur. Dolayısıyla bilinç hem bireysel hem de toplumsal bir yapı içinde doğar ve yaşanan toplumun kültürüne -inanç, duygu, değer vs.- göre şekillenir. Durkheim’e göre kolektif bilinç “Belli bir toplumun sıradan bireylerinde ortak olan inançlar, duygular, değerler yoluyla kendine özgü bir yaşam biçimi oluşturan dizge.”dir. (Güçlü vd. 2002, 233) Bir bakıma kolektif bilinç birey davranışlarının iç ve dış kontrol mekanizmasıdır. Bir nevi süper ego olarak nitelendirilebilen bu kontrol mekanizması toplum içinde çok güçlü bir alana sahiptir. Toplumdaki olumlu/olumsuz olaylar bu kontrol mekanizmasının ne yönde kullanıldığının sonucudur. Bireysel bilinç algısı azaldıkça kolektif bilinçten de o derece uzaklaşılır. Kendilik farkındalığı azalan bireyin toplumdaki davranışları sağlıklı olmaz ve bulunduğu toplumda tehlike oluşturur. Kolektif bilince aykırı davranışlar sosyal bulaşmayla birlikte toplumda geçerlilik kazanır ve kolektif bilinç yitimine sebep olur. Kolektif bilinçle doğrudan bağlantılı olan kültür de bu durumdan olumsuz etkilenir. Bireysel bilinç toplumunun/kolektif bilincin yol açtığı kültür tahribatı, genişleyerek milli kültür tahribatına neden olur; fakat ulusa kimliğini kazandıran kültürün kolay kolay değişmesi mümkün değildir. Değişim ancak kültür hegemonyası ile gerçekleşir. Herhangi bir ülkenin ekonomik ve siyasal bakımdan boyunduruğu altında kalan toplumlarda kolektif bilinç unutturularak/ zorla değiştirilerek toplumu ayakta tutan değerler silsilesi yıkılır. Buna bağlı olarak kültür birleştirici ve bütünleştirici özelliğini kaybeder; gelenek, görenek ve töreleri bozulan ve başkaları gibi olmaya zorlanan toplumda bireysel ve toplumsal yabancılaşma baş gösterir.

Milli kimliğinden uzaklaştırılan toplum bilinci öteki’nin eline geçer. Düşünüş tarzı ve buna bağlı olarak tutum, davranış, dil; maddi ve manevi değerler kültür hegemonyasının altında ezilir ve yok olmaya yüz tutar. Vahapzade’nin yaşadığı dönemde de aynı baskılara maruz kalınır. Rusya’nın 1920’de Azerbaycan’ı işgal etmesiyle başlayan süreç, kolektif bilincin unutturulması ve engellenmesi adına sürgünler, idamlar yapılmasına; aydınların katledilmesine neden olur. Bastırılan, zorla alıkoymulan ve unutturulan değerleri korumak, canlandırmak için şairler seslerini şiirlerinde yükseltir. Bahtiyar Vahapzade de şiirlerinde unutturulmak istenen kolektif bilincin sözcüsüdür: “Halk yalnız bugün yaşayanlardan ibaret değildir. Halk, dün yaşayanların, bugün yaşayanların ve yarın yaşayacak nesillerin bütünü ve birliğidir. Biz bu toprak üstünde dün yaşayanların ve yarın yaşayacak torun ve nesillerimizin ruhunu bugün kendi kanımızda yaşatıyoruz. Böyle olmasa, yani nesiller arasındaki bağ kesilirse, çünkü kök bizi geçip yarına ulaşamaz. Vay o adamın haline ki en eski ecdattan miras aldığı emanete, kana ve o kandaki ruha hıyanet ede, onu kendisinden sonraki nesillere erişiremeye!” (Vahapzade 2000, 185) Sovyet rejiminin boyunduruğu altındaki Azerbaycan’da bireyler, benliklerini ve milli kimliklerini inkâr eder/etmek zorunda kalır:

Turkish Studies

“Yitirmişiz kökten gelen

Aşlımızı, mayamızı.

Sakız gibi çiğniyoruz

Abrımızı, hayamızı.

Niçin unutmmuşuz dünden

İyi götürmeyi biz?

Geriye baktığın kadar

İleri görmeyi biz?

Ölü dede babamızdan

Biz diriler küsen olduk.

Nefsimizin bıçağıyla

Aşlımızı kesen olduk.” (Soru İşareti 2002, 169)

Bireysel ve sosyal bir varlık olan insanın benliği, ortak bellek ve bilinç etrafında şekillenir. Benlik algısı sıradanlaşan ve yüzeyselleşen birey; benliğinin bağlı olduğu değerleri, idealleri ve sembolleri unuttur. Sadece temel ihtiyaçlarını karşılayan, yaşadığı vatani ve onun bütünlüğünü oluşturan değerleri düşün(e)meyen/ sorgula(ya)mayan bir varlık haline gelir. Kendini, evreni ve yaşanılan toplumu fark edememenin sonucunda birey, varoluş amacını kaybeder. Bu benliklerin bağlı bulunduğu ortak geçmiş bilincinin azalması da toplumun şimdisi ve geleceği arasındaki bağları zedeler:

“Bize ders olmadı hükmü zamanın

Tarih hafızamız kaybolmuş demek,

Unuttuk sözünü Mete Hakanın:

“Namus yitirmektir toprak yitirmek” (Soru İşareti 2002, 70)

Geçmişten bugüne ortak anı izleri taşıyan vatan toprağının kaybı, bireysel ve milli bilincin unutulmasıyla eş değerdir. Başka bir deyişle bireylerin tinsel varoluş mekânı olan vatan toprağının kaybedilmesi; bu varoluşun geçmişte bırakılarak, unutulmasına neden olur. Bireylerin kendilik bilincini oluşturan fakat unutilan değerler, anılar silsilesi yerini yabancı olunan değerlere bırakır. Buna bağlı olarak ortak mekân hafızası silinir ve kolektif bilinç geçmişten bağını kopararak kendine yabancılaşır. Sovyet Rusya'nın baskısı ve sömürgeci yönetimi karşısında boyun eğen Azerbaycan halkı, milli değerlerden uzak kalır. Kendilik algısı ve millîlik, benliklerin otorite eline verilmesiyle birlikte yitirilir. Dil, din, tarih ve ahlak değerlerinin bozulmasına yol açan bu durum kültürel hegemonyanın, kolektif bilinci unutturma/yok etme çabasıdır. Millî ve tinsel sınırlarını kaybeden bireyler ötekileşerek hem kendilik farkındalığını hem de ortak bellek algısını kaybeder. Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra bu durum etkisini sürdürür ve unutilan değerleri hatırlayamayanlar öz'ünü inkâr eder. Jay Assman'a göre bireyler “geçmiş sadece bağlantı kurduğu ilişki çerçevesinde yeniden kurabiliyorsa, bu ilişki çerçevesinin dışında kalan her şeyi unutacaktır.” (Assman 2001, 40) Unutilan ortak bellek değerleri bireyler tarafından hatırlanınca/hatırlatılınca aynı toplumdaki ötekileşmiş toplum üyeleri buna korku ile yaklaşır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012*

*“Tarihle bir yaştadır
Bizim tarih yaşımız.
Neden seni korkutur
“Tanrı Türkü Korusun”-
Duamız, alkışımız?*

*Ben anlayamıyorum
Türk oğlu isen özün
Türk'ün korunmasından
Niye korkuya düştün?*

*“Tanrı Türkü korusun ”
Atılan taş mı sana?
Bizim bu alkışımız*

Yoksa kargış mı sana?” (Soru İşareti 2002, 168)

Kolektif anıları canlandırmanın ve sürekli kılmanın yolu, onları sonraki nesillere eksiksiz bir şekilde aktarmaktır. Bu anılar, hafıza mekânlarında toplanır: Dil, kültür ve ahlak kavramları tarihsel hafızanın taşıyıcılığıyla varlığını sürdürür. “İnsanın kendini bulması, hafızanın ayak seslerini dinleyerek kendini yeniden kurması, millî varoluş mekânlarına dönüşü ile mümkündür.” (Eliuz 2008, 5) Bahtiyar Vahapzade bireyin kolektif bilinci uyandırmak ve dikkatini “millî varoluş mekânlarına” çekmek için ona, tarihsel hafızaya yönelik sorular sorar:

*“Kendini küçülten ey Türk, bir düşün
İncele tarihi bir de derinden.
Niçin utanmıyor batılı bugün
Atasının haçlı seferinden?*

*Yadların önünü kekelemekle
Dedeni, nineni lekelemekle
Niye geçmişini sen danıyorsun?
Ulu şöhretini kaskanıyorsun,”* (Soru İşareti 2002, 127)

Tarih bilincinden sıyrılan birey, tinsel anlamda varlığını yaratan kültürel belleği de yok eder. Yok sayılan tarih, bireyin kalıtımsal ve düşünsel yapısını taşıdığı geçmiştir. Kültürel ve millî devamlılığın sağlanması ise geçmişle bütünleşerek, şimdiki ve geleceği oluşturmaktır. Varlığın evi olan ana dil ise geçmiş deneyimlerin bugüne taşınmasına beşiklik eder. Kendilik/ benlik bilinci toplumun öz-benliği ana dille sağlanır. Birey kolektif bilinçaltı sayesinde doğduğu andan itibaren bu dilin taşıyıcılığını üstlenir.

“Farkını bilmeyip akla karanın

Turkish Studies

*Adam var bu dili yad sayar bu gün
Dedesi bu dilde cephe yaranın
Kendi başka dilde konuşar bu gün*

*Namustan habersiz, vicdandan uzak
Vazife kürsüsü meramdır sana.
Vatanın dilini sevmeyen alçak
Vatanın ekmeği haramdır sana!” (Soru İşareti 2002, 112)*

Ortak deneyim ve bilgileri içeren ana dile sahip birey onu konuşarak kültürel belleğin devamlılığını sağlar. Fakat kültürel hegemonyanın baskısı altında ana dilini konuşamayan birey kültürel belleğini unutarak ötekileşir. “Ana dilleri ile yazmayan, eğitim görmeyen ve konuşmayan kişiler/toplumlar varlık alanlarıyla ezbere ilişkiler kurduklarından asla derinlik ve özgünlük kazanamazlar.” (Korkmaz 2008, 164) Ben’in yaratıcı gücü varoluş zeminini kaybedince birey yabancı olduğu belleklerin etkisine kapılır. Bunun sonucunda farklı inanç ve kültürlerin etkisi altına girilir ve millet olma bilincini yok olur. Bilinç kaybı ise toplum bünyesindeki insanın özgürlüğünü, farkındalığını, seçim ve sorumluluğunu ortadan kaldırır. Ötekileşmiş bireylerden oluşan kurumlarda ve devlet düzeninde ise ahlaki bozukluklar baş gösterir. “Vatan sevgisi insan duygularının en yücesi, en yükseği ve en kutsalıdır. İnsan mensup olduğu vatani sevmekle kendisini buluyor, cemiyete olan borcunu ödemiş oluyor. Vatan ve millet hissinden mahrum olan şahıs, bütün insani hislerinden mahrumdur.” (Vahapzade 2000, 105) Vahapzade kolektif bilincin ve algının değişmesine adeta isyan eder:

*“Korku gölgesine sığınmış bugün
Sakadat, deyanet, muhabbet, Allah.
Yalan hakim olmuş, buhtansa bekçi,
Çürüyor zindanda hakikât, Allah.*

*Haftalar değişti, günler değişti,
Taraflar değişti, yönler değişti,
Kibleler değişti, dinler değişti,
İte ot verilir, ata et, Allah.” (Soru İşareti 2002, 16)*

*“Neymiş hürriyetin zıddı- esaret?
Aynı olduğunda hayretteyem ben
Toprak azat oldu, ama bu millet
Azat olmadı esaretinden.” (Soru İşareti 2002, 111)*

Vahapzade yıllarca Rus esareti altında kalan Azeri topraklarının, özgürlüğüne kavuşsa bile iç özgürlüğünü, yitirilen ortak belleğin tutsaklığına bıraktığını ifade eder. Uzun süre kültürel bellekten uzaklaşan millet, toprağıyla birlikte varoluşun anlam ve amacını yitirir. Yaşanılan her

Turkish Studies

duygunun aksedildiği toprak artık yapıcı olmaktan çıkarak olumsuzluğun barındığı esaret mekânına dönüşür. Bu nedenle toprak gerçek anlamda bağımsızlığına kavuşmaz, aslında içten içe kendini yer bitirir. Asıl özgürlük, bireylerin kültürel belleğini fark etmesi ve canlandırmasıyla mümkün olur. İşte Vahapzade, bu farkındalığı halka kazandırmanın peşindedir. Okura yönelttiği soruların hedefi vatan sevgisini kazandırma, millet olma bilincini aydınlatma ve onu özüne kavuşturmadır.

Sonuç

Bahtiyar Vahapzade için soru, ruhsal anlamda varlık alanı sınırlarının genişletilmesinin ve buna bağlı olarak bilinçsiz yaşamdan sıyrılmanın yoludur. Şiirlerinde sorular, iç benliğe ve bundan hareketle kolektif bilince yöneltilen sorularla bireysel ve toplumsal bilinci uyandırmaya hizmet eder. İç konuşma yoluyla varoluşun ve varolmanın farkındalığını sorgulayan şair, hem kendini hem de okuru fikir analizine davet eder. Vahapzade her şeyden önce; iç ve dış dünyanın, insanlığın ve evrenin ne'liğini tanımlamanın, gerçekliğini algılamının "inanç"la olacağını düşünür. Mutlak varlık olan Allah'ı bilmekle varlığın farkındalığını kavrar; fakat bazen inancı boşluğa sürüklenerek ontolojik anksiyeteye yol açar; yaşamını anlamlandıramaz. Bu şiirlerindeki sorular, düştüğü çaresizliği ya da ikilemleri anlatır ve birçok duygusuna tercüman olur. Şair bütün bu olup bitenleri şiirleştirirken adeta kendisiyle konuşmaktadır. Böylelikle okur, kendini Vahapzade'nin dünyasında bulur.

Vahapzade'nin şiirlerindeki sorular, kolektif bilinci ve yitimini de mercek altına alır. Kolektif bilinç, bireyin geçmişten bugüne ortak yaşam ve genler yoluyla taşıdığı algılama alanıdır ve onun oluşabilmesi için bireyin öncelikle varlık alanını keşfetmesi gerekir. Bilinç alanının farkındalığıyla hareket eden birey, sağlıklı bir gelişim göstererek varolduğu toplumun değerlerine sahip çıkar. Rus esareti altında kalan Azerbaycan topraklarındaki bireyler ise bu farkındalıktan uzaklaştırılır. Azerbaycan halkı, kolektif bilinç ve belleğin temellerine dayalı olarak kendini yenileyebilecek devingen bir yapıya sahiptir; başka bir deyişle halkın yeniden varoluşunu sağlayacak köklü bir geçmişi vardır. Fakat kolektif bilinç, kültür hegemonyasının baskılarına maruz kaldığı için sekteye uğrar. Vahapzade, kolektif bilinci yitirme aşamasına gelmesini eleştirir ve öz'e dönülmesi için topluma çağrıda bulunur. Çağrısı ancak varoluşun anlam ve amacını kavrayan geçmişine ve geleceğine saygılı, sorumluluk sahibi bireyler duyar. Vahapzade sesini duymayanlara da iletmek için yükseltir; bu nedenle şiirlerinde sorularını sıklaştırır. Onları yeniden varlık alanına çıkarmak ve düşündürmek, Vahapzade'nin şiirlerinde soru işaretlerini bolca kullanmasına sebep olur.

KAYNAKLAR

- ASSMANN Jan, **Kültürel Bellek**, Çev.: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001
- BAYAT Bülent, "Bireylerin Benlik Algısı (Benlik Tasarımları) Sistemi ve Bu Sistemin Davranışlar Üzerindeki Rolü", **Kamu- İş**, C:7/ 2 (2003), s.1; Coleman James, C. **Psychology and Effective Behavior**, Scott, Foresman and Company, USA 1969
- DİZDAROĞLU Hikmet, **Tümcebilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976
- DÖKMEN Üstün, **Varolmak, Gelişmek, Uzlaşmak**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009
- ELİUZ Ülkü, "Mekanın İçsel Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Yahya Kemal Şiiri", *Ölümünün 50. Yılında Yahya Kemal Beyatlı Sempozyumu*, 03-07 Kasım 2008, İstanbul
- GÜÇLÜ Abdülbâki vd., **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003
- GÜNAY Doğan, **Metin Bilgisi**, Multilingual, İstanbul 2003

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

-
- KARADEMİR Fevzi, “Bir Dil ve Üslup Birleşeni Olarak Cahit Sıtkı’nın Şiirlerinde Soru” **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** C: 5/ 4 (2010)
- KORKMAZ Ramazan, **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, Grafiker Yayınları, Ankara 2008
- VAHAPZADE Bahtiyar, **Gurub Düşünceleri**, Çev.: Beşaret İsmail, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul 1995
- VAHAPZADE Bahtiyar, **Ömürden Sayfalar**, Çev.: Yusuf Gedikli, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002
- VAHAPZADE Bahtiyar, **Soru İşareti**, Çev.: Seriyeye Gündoğdu, Bayram Gündoğdu, Erdal Karaman, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002
- YAZGAN İnanç Banu, Yerlikaya Eşef Ercüment, **Kişilik Kuramları**, Pegem Akademi, Ankara 2008; May R., **The discovery of being: writings in existential psychology**, W.W.Norton&Company, New York 1994.